

ЛІТЕРАТУРА

1. Конституція України. К.: «Феміда». 1996.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Х.: Одісей, 2017. 360 с.
3. Кримінальний кодекс України. К.: «Правова єдність». 2015.
4. Шелітько В.Ю. Криміналістика: енцикл. словник (українсько-російський і російсько-український); за ред. В.Я.Тация. Х.: Право, 2001. 560 с.
5. Хань Г.А. Проблеми планування та організації розслідування злочинів в ОВС. Використання сучасних досягнень криміналістики у боротьбі зі злочинністю: матеріали 3-ї міжвуз. наук.-практ. конф. студентів, курсантів і слухачів (Донецьк, 28 березня 2003 р.). Донецьк, 2003. С. 132–133.
6. Заяць Д.Д., Степанюк Р.Л. Поняття взаємодії у боротьбі зі злочинністю: криміналістичний підхід. Вісник Харківського нац. ун-ту внутр. справ. 2006. Вип. 32. С. 7–11.
7. Одерій О.В. Теорія і практика розслідування злочинів проти довкілля: монографія. Харків: Діса плюс, 2015. 528 с.
8. Про організацію взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами внутрішніх справ у попередженні, виявленні та розслідуванні кримінальних правопорушень: наказ МВС України від 14 серпня 2012 року № 700. Офіційний вісник України. 2012. № 84. Ст. 3408.
9. Багрій М. Взаємодія слідчого з працівниками підрозділів, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність. Вісник Львівського університету. Серія «Юридична». 2013. Вип. 57. С. 315–321.
10. Про оперативну-розшукову діяльність: Закон України від 2 лютого 1992 року. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 22. Ст. 303.
11. Саїнчин О.С. Протидія незаконній міграції в Україні (криміналістичні, кримінологічні та оперативно-розшукові аспекти): монографія. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2016. 436 с.
12. Стратонов В.М., Захарченко О.В. Загальні положення взаємодії слідчого з органом дізнання в процесі розшуку та встановлення місця знаходження обвинуваченого. Форум права. 2011. № 1. С. 982–988.

УДК 343.121.1(477)

ПРОЦЕСУАЛЬНА САМОСТІЙНІСТЬ СЛІДЧОГО: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ

THE PROCEDURAL INDEPENDENCE OF AN INVESTIGATOR: QUESTIONS OF THEORY AND PRACTICE

**Дрозд В.Г., к.ю.н., доцент,
старший науковий співробітник,
провідний науковий співробітник
II науково-дослідного відділу науково-дослідної
лабораторії проблем правового та організаційного
забезпечення діяльності Міністерства
Державний науково-дослідний інститут
Міністерства внутрішніх справ України**

Досліджено сутність та значення процесуальної самостійності слідчого у кримінальному провадженні, встановлено її зміст та межі, а також роль процесуальної самостійності слідчого у швидкому, повному та неупередженому розслідуванні. Аргументовано необхідність виключити з кола повноважень прокурора його контрольно-наглядову діяльність з питання погодження клопотань слідчого до слідчого судді щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення інших процесуальних дій, які потребують відповідного дозволу слідчого судді, суду, а також клопотань про продовження строку досудового розслідування.

Ключові слова: слідчий, учасники кримінального провадження, органи досудового розслідування, процесуальна самостійність слідчого, процесуальний статус слідчого.

Исследована сущность и значение процессуальной самостоятельности следователя в уголовном производстве, установлено ее содержание и границы, а также роль процессуальной самостоятельности следователя в быстром, полном и беспристрастном расследовании. Аргументирована необходимость исключить из круга полномочий прокурора его контрольно-надзорную деятельность по вопросу согласования ходатайств следователя к следственному судье по применению мер обеспечения уголовного производства, проведения иных процессуальных действий, требующих соответствующего разрешения следственного судьи, суда, а также ходатайств о продлении срока досудебного расследования.

Ключевые слова: следователь, участники уголовного производства, органы досудебного расследования, процессуальная самостоятельность следователя, процессуальный статус следователя.

The essence and importance of procedural independence of the investigator in the criminal proceedings were examined, its meaning and limits were found, and also the role of procedural independence of the investigator thorough comprehensive, complete and impartial investigation of criminal proceedings.

It was stated that attempts to limit the procedural independence and independence of the investigator by increasing the role of the prosecutor's powers in criminal proceedings by introducing a criminalization of actions that did not coincide with the vision of the procedural leader did not produce the desired result, but only led to negative consequences, which were expressed in pressure on investigators from the sides of the prosecutor, overload due to the huge number of criminal proceedings and other negative factors.

The necessity to exclude from the scope of the powers of the prosecutor his control and oversight activity on the issue of the approval of the investigator's petition to the investigating judge regarding the application of measures to ensure criminal proceedings, other procedural steps that require the permission of the investigating judge, the court, as well as petitions for the extension of the pre-trial investigation period, is argued.

It is proposed to exclude from the scope of the powers of the prosecutor his supervisory and supervisory activities on the issue of the approval of investigator's petitions to an investigating judge regarding the application of measures to ensure criminal proceedings, other procedural steps that require the permission of the investigating judge, the court, as well as petitions for extending the pre-trial investigation period.

Key words: investigator, subjects of criminal proceedings, pre-trial investigation agencies, procedural independence of the investigator, procedural status of the investigator.

Актуальність піднятого в статті питання зумовлена тим, що одним із завдань кримінального провадження є вимога швидкості, повноти та неупередженості розслідування кримінальних правопорушень, що можливо досягнути в умовах своєчасного прийняття процесуальних рішень і проведення процесуальних дій. Реалізація зазначеного можлива не інакше як через надання слідчому, який відповідно до закону уповноважений здійснювати досудове розслідування, самостійності у своїх діях. Натомість запроваджений у Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК) України тривірневий контроль (відомчий, прокурорський, судовий) за ним нівелює самостійність слідчого у своїй процесуальній діяльності. А як свідчить практика минулих років, обмеження процесуальної самостійності слідчих та перевантаження їх роботою поступово призвело до втрати висококваліфікованого слідчого апарату. Тому слідчий має бути процесуально незалежною фігурою, яка самостійно оцінює достовірність фактичних даних у провадженні [1, с. 34, 47].

Здійснюючи комплексний аналіз положень чинного КПК України, слід зауважити, що в його положеннях закріплено декілька основоположних змін щодо керівних напрямків здійснення досудового розслідування, зокрема це стосується процесуальної самостійності слідчого, ролі та повноважень прокурора як процесуального керівника, а також включення в процес нового учасника кримінального провадження – слідчого судді, на якого покладено функцію здійснення судового контролю під час досудового слідства. Тим часом, основним учасником кримінального провадження, який скеровує процес досудового розслідування, є слідчий. У ч. 5 ст. 40 КПК України закріплено положення, згідно з яким слідчий, здійснюючи свої повноваження відповідно до вимог цього Кодексу, є самостійним у своїй процесуальній діяльності, втручання в яку осіб, що не мають на те законних повноважень, забороняється. При цьому органи державної влади, органи місцевого самоврядування, підприємства, установи та організації, службові особи, інші фізичні особи зобов'язані виконувати законні вимоги та процесуальні рішення слідчого [2].

Натомість системний аналіз чинного кримінального процесуального законодавства дає змогу зауважити про «гіперконцентрацію» повноважень прокурора в кримінальному провадженні, що фактично позбавляє сенсу положення ч. 5 ст. 40 КПК України щодо наділення слідчого самостійності. Це фактично впливає з вирішальної ролі прокурора під час прийняття практично всіх процесуальних рішень під час досудового розслідування, зокрема, починаючи від погодження практично кожного клопотання і закінчуючи затвердженням обвинувального акту, клопотання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру.

Беручи до уваги викладене, доцільно дослідити такі категорії, як «процесуальна незалежність» та «самостійність» слідчого.

Як свідчить аналіз наукової періодики, вітчизняна доктрина кримінального процесу має низку напрацювань щодо розуміння понять процесуальної самостійності та незалежності слідчого. Тим не менш, зважаючи на предмет нашого дослідження, необхідно здійснити їх семантичний аналіз. Так, звертаючись до Нового тлумачного словника сучасної української мови, можна побачити, що його укладачі під поняттям «незалежність» розуміють «відсутність будь-якої залежності однієї людини, установи, підприємства від інших» [3, с. 417]. У свою чергу, у Великому тлумачному словнику української мови поняття «самостійність» означає «здійснюватися, відбувається без інших» [4, с. 1291].

З урахуванням наведеного доходимо висновку, що самостійність слідчого полягає в його можливості як учасника кримінального провадження здійснювати досудове розслідування без стороннього впливу будь-яких інших

фізичних чи юридичних осіб, службових осіб, представників державної влади чи місцевого самоврядування. Між іншим, така необхідність зумовлюється й тим фактом, що відповідно до приписів ч. 1 ст. 40 КПК України на слідчого покладена відповідальність за своєчасність та законність здійснення процесуальних дій. Разом із тим на слідчого покладено й обов'язок своєчасно приймати процесуальні рішення, що безпосередньо впливає із засади «розумні строки», яка вимагає, щоб під час кримінального провадження кожна процесуальна дія або процесуальне рішення були виконані або прийняті в розумний строк.

Більше того, звертаючись до положень ч. 1 ст. 94 КПК України, бачимо, що законодавець зобов'язує слідчого здійснювати оцінку доказів за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінювати кожний доказ із точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення [2].

За час дії КПК України 1960 р. дослідженню поняття незалежності слідчого присвячена праця С.С. Охрієнка, який визначив, що вона є основоположним принципом кримінального судочинства, який слугує захистом слідчого від стороннього впливу і характеризує організаційну сторону діяльності слідчого та безпосередньо впливає на забезпечення його процесуальної самостійності [5, с. 12].

Щодо процесуальної самостійності слідчого, то І.В. Канфуй розуміє під нею категорію, яка характеризує здатність указаного суб'єкта виконувати покладені на нього обов'язки без сторонньої допомоги або керівництва і значною мірою залежить від нього самого [6, с. 94].

Отже, самостійність слідчого є керівною ідеєю (тобто, одним з основоположних елементів механізму реалізації його повноважень), спрямованою на забезпечення ефективного виконання завдання кримінального провадження. Однак під час комплексного аналізу положень чинного кримінального процесуального законодавства можна дійти висновку, що самостійність слідчого в кримінальному провадженні – це лише декларативна норма, яка позбавлена свої дійсної реалізації. Така теза витікає під час порівняльного аналізу повноважень слідчого та керівника органу досудового розслідування, а також процесуального керівника, функцію якого виконує прокурор.

Досить цікавою в даному аспекті є позиція О. Зайцева, який визначає умови процесуальної самостійності, хоча з нашої точки зору – це критерії, за якими можна оцінювати рівень самостійності слідчого під час досудового розслідування. Зокрема, автор до вказаного відносить:

- 1) обсяг наданих законом повноважень;
- 2) механізм взаємодії з прокурором, керівником органу досудового розслідування, оперативними підрозділами, а також іншими учасниками кримінального провадження;
- 3) порядок вирішення спорів через незгоду слідчого з вказівками прокурора чи керівника органу досудового розслідування [7, с. 133].

Висвітлюючи питання самостійності слідчого, Ю.О. Кучерява та О.О. Левендаренко вказують, що повноваження прокурора необхідно розширяти, але за рахунок збільшення наглядових функцій. Але якщо розширити повноваження прокурора щодо процесуального керівництва розслідування, обмежуючи при цьому процесуальну самостійність слідчого, то це не дасть очікуваних результатів. Більше того, вказане зменшить рівень відповідальності слідчих за свою роботу, що, у свою чергу, може призвести до порушень процесуального законодавства, низької якості розслідування, і, як наслідок, до зростання рівня злочинності в державі [8, с. 67]. Ми цілком підтримуємо таку точку зору, адже звичайне, а часом навіть й необдумане, розширення начебто наглядової діяльності

прокурора в кримінальному провадженні в жодному разі не стане ефективним інструментарієм усунення допущених слідчим порушень закону.

Досить критичну думку стосовного питання незалежності слідчого зустрічаємо в працях І.В. Канфуї, який цілком справедливо наголошує, що слідчого позбавлено будь-якого права самостійно відстоювати власне внутрішнє переконання перед судом, він не бере участі в судових стадіях процесу, його не наділено правом оскаржувати прокурорські та судові рішення, прийняті в розслідуваних ним провадженнях, перед судами різних інстанцій. Фактично, на думку науковця, слідчий як суб'єкт кримінального провадження перебуває у великій залежності від прокурора, керівника органу досудового розслідування та слідчого судді, які здійснюють за ним прокурорський нагляд, відомчий та судовий контроль відповідно [5, с. 95].

Сучасний стан регламентації кримінального процесуального законодавства з питання процесуальної самостійності слідчого А.О. Ляш та О.В. Баулін характеризують як ігнорування позитивного досвіду, набутого й апробованого за часів дії КПК 1960 р., що з прийняттям нового КПК призвело до остаточної втрати слідчими залишків своєї процесуальної незалежності, а їхня процесуальна самостійність стала мінімально можливою і фактично наблизилася до процесуальної самостійності колишнього дізнавача органу дізнання. Однак автори зазначають, що логічною являється позиція законодавця щодо відсутності відповідальності за всі рішення про спрямування слідства, а лише за законність та своєчасність здійснення ними процесуальних дій [9, с. 4].

Подібне бачення стосовно ролі слідчого та його самостійності зустрічається у працях О.В. Зайцева, який вказує, що прийняття нового КПК призвело до остаточної втрати слідчими залишків своєї процесуальної незалежності, а їхня процесуальна самостійність стала мінімально можливою і фактично наблизилася до процесуальної самостійності колишнього дізнавача органу дізнання [10, с. 416].

Досить поглиблені дослідження проблематики процесуальної самостійності слідчого на стадії досудового розслідування провели І.В. Басиста та Б.В. Щура, які також зазначають, що до сьогодення положення чинного законодавства про процесуальну незалежність та самостійність є більш декларативними, ніж такими, що мають реальне втілення в сучасних практичних реаліях. На обґрунтування своїх тверджень науковці здійснили низку соціологічних досліджень з метою кількісного розуміння цих процесів. Зокрема, з 405 опитаних слідчих ОВС 294 (48%) указали на відсутність процесуальної самостійності, що є однією з головних проблем досудового провадження. Таку ж відповідь дали 133 (53,2%) із 250 опитаних курсантів слідчих факультетів ВНЗ системи МВС. Одночасно із цим науковці зазначають, що процесуальна самостійність слідчого – це такий елемент його процесуального статусу, який не може бути вирішений лише в нормах КПК. У даному випадку вказується на окремий закон, що буде містити відповіді на ті болючі питання, що накопичувалися роками впродовж щоденної клопіткої діяльності слідчих у процесі досудового розслідування. Однак, згідно із положеннями КПК 2012 р., слідчий став повністю залежним ще й від прокурора, який реалізує на сьогоднішній день функцію процесуального керівництва всім процесом досудового розслідування [11, с. 144–145]. Тож, за цілком справедливим твердженням О.В. Зайцева, сьгодні слідчий самостійно не приймає рішення, а лише виконує всі вказівки прокурора та керівника органу досудового розслідування. Незважаючи на те, що самостійності та незалежності прийняті рішення не мають, існує самостійність в їх виконанні. Часто слідчий виконує все, що радить прокурор, іноді навіть і замість свого процесуального керівника. Незабаром, з огляду на зміни до КПК України, слідчий як учасник кримінального провадження

зникне, адже особа, яка виконує всі вказівки процесуального керівника та його роботу, а також погоджує всі свої процесуальні рішення з ним, не може бути слідчим. Це може бути, наприклад, помічник прокурора або помічник керівника органу досудового розслідування. Отже, як наголосив автор, процесуальна самостійність слідчого – це не тільки нормативне, але й практичне забезпечення відповідного статусу та процесуальних повноважень слідчого з урахуванням потреб слідчої діяльності [12, с. 204].

Загалом, нами підтримується позиція щодо визначення проблеми самостійності слідчого як однієї з ключових, що негативно впливає на процесуальну діяльність слідчих. При цьому слід зазначити, що прийняття окремого закону, який буде визначати кримінальний процесуальний статус слідчого як суб'єкта кримінального провадження в повній мірі не вирішить питання незалежності та самостійності здійснення слідчим досудового розслідування. Пояснюється це тим, що в положення чинного КПК України, спрямованих на процедуру реалізації засобів доказування та прийняття ключових процесуальних рішень, «останнє слово» має виключно прокурор. Це, у свою чергу, з нашої точки зору є не зовсім логічним кроком законодавця, оскільки окрім правових питань реалізації завдань кримінального провадження, відповідні положення створюють низку корупційних ризиків, адже законодавець наділив прокурора практично необмеженими повноваженнями стосовно впливу на слідчого та на сам процес досудового розслідування.

Інші молоді дослідники проблематики процесуальної самостійності слідчого, зокрема Є.О. Ріяко, підкреслюють, що наділивши слідчого правом відкривати кримінальне провадження, притягати особу, яка вчинила злочин, до кримінальної відповідальності та іншими важливими повноваженнями, законодавець тим самим чітко визначив засади його процесуальної самостійності [13, с. 444]. Проте таку позицію ми не можемо підтримати, оскільки повноваження слідчого щодо початку досудового розслідування не можна вважати засадою самостійності слідчого, адже сам процес внесення відомостей в ЄРДР є обов'язком слідчого. Крім того, відповідні положення ст. 214 КПК України вказують на досить невелику роль слідчого у відповідному процесі, оскільки внесення відомостей про вчинення кримінального правопорушення до ЄРДР здійснюється протягом 24 годин з моменту прийняття заяви про кримінальне правопорушення, при цьому не надаючи достатньо часу для об'єктивної перевірки підстав для внесення. Якщо говорити про інші надані законом повноваження слідчого, то вони зводять до здійснення незначного комплексу процесуальних дій та направлення запитів у порядку ст. 93 КПК України. Більше того, самі по собі зібрані на стадії досудового розслідування докази не являються доказом, адже останні остаточно оцінюються уже безпосередньо під час судового засідання. Таке твердження впливає з вимог КПК України, зокрема положень ст. 23 КПК України, де встановлено, що суд досліджує докази безпосередньо, і не можуть бути визнані доказами відомості, що містяться в показаннях, речах і документах, які не були предметом безпосереднього.

Більш того, слід підкреслити, що ст. 381-1 КК України передбачена кримінальна відповідальність слідчого за умисне систематичне невиконання слідчим органу досудового розслідування законних вказівок прокурора, наданих ним письмово в установленому КПК України порядку, під час здійснення кримінального провадження [2]. Поряд з тим намагання обмежити процесуальну самостійність і незалежність слідчого за рахунок збільшення ролі повноважень прокурора в кримінальному провадженні через запровадження криміналізації дій, які не збігаються з баченням процесуального керівника, не надали бажаного результату, а тільки призвели до негативних наслідків, що виражаються в тиску на слідчих зі сторони прокурора, перенавантажен-

ню у зв'язку з величезною кількістю кримінальних проваджень та інших негативних факторів. Зокрема, за словами Міністра внутрішніх справ України А.Б. Авакова, станом на лютий 2017 р. некомплект слідчих у деяких підрозділах Національної поліції становив 40% [14].

Водночас окремим кримінальним процесуальним елементом, який мав би балансувати процесуальну незалежність і самостійність слідчого та процесуальну функцію нагляду прокурора в кримінальному провадженні, є процедура оскарження рішень прокурора. Зокрема, з даного приводу в положенні ч. 3 ст. 40 КПК України передбачено, що у випадках відмови прокурора в погодженні клопотання слідчого до слідчого судді про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення слідчих (розшукових) дій чи негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право звернутися до керівника органу досудового розслідування, який після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань, порушених у ньому, перед прокурором вищого рівня, який протягом трьох днів погоджує відповідне клопотання або відмовляє в його погодженні [2]. Але наведені приписи у своєму формулюванні викликають декілька питань після аналізу. Так, залишається незрозумілим потреба в попередньому вивченні керівником органу досудового розслідування заперечень проти відмови прокурора у здійсненні процесуальних дій (хоча вказані положення містять вичерпний порядок рішень, які може оскаржити слідчий). Саме формулювання ч. 3 ст. 40 КПК України «після вивчення клопотання за необхідності ініціює розгляд питань» уже вказує на якусь недовіру до слідчого, його апriorі неможливість здійснювати відповідно до закону швидке, повне, всебічне та неупереджене досудове розслідування. У цьому випадку законодавець надає більшу довіру керівникові органу досудового розслідування, який мав би, виходячи з обґрунтованості та необхідності, розпочати процедуру оскарження рішення прокурора. Проте слід підкреслити, що саме слідчий безпосередньо збирає інформацію, що має значення для кримінального провадження, оцінює її з точки зору достатності й достовірності, встановлює можливі форми її зберігання для подальшої фіксації з метою використання як доказ. Натомість керівник органу досудового розслідування в більшій своїй частині здійснює адміністративні функції щодо організації роботи слідчого підрозділу, а в деяких випадках – і в інших підрозділів, зокрема, як це буває в органах Національної поліції, де керівник органу досудового розслідування є заступником начальника відділу поліції.

У даному ракурсі слід зауважити, що системний аналіз положень чинного КПК України наочно свідчить про дещо завищену довіру до органів прокуратури, що впливає з кола надшироких повноважень прокурора під час проведення досудового слідства. При цьому чомусь законодавець не враховує можливість схильності прокурора до впливу негативних явищ людського суспільства: корупції, політичного тиску та власних інтересів, які притаманні кожному. Саме тому, проектуючи моделі організації досудового слідства як форми досудового розслідування, з нашої точки зору, не є ефективним здійснювати концентрацію широких повноважень у «руках» одного суб'єкта кримінального провадження та обмежувати незалежність і самостійність іншого, яким являється слідчий.

Також багато сумнівів щодо об'єктивності викликає той факт, що оскарження рішення прокурора розглядає прокурор вищого рівня, оскільки здебільшого останній є зацікавленою особою, котра не завжди хоче зіпсувати ста-

тистику роботи відомства, де він працює, тим самим висвітлити себе як такого, що допускає прогалини контролю в підконтрольних йому працівників.

У межах піднятого питання для повного розуміння проблематики оскарження слідчим рішень прокурора варто навести положення § 3 Глави 26 КПК України, де передбачено, що під час досудового розслідування слідчий, який здійснює розслідування певного кримінального правопорушення, має право оскаржувати будь-які рішення, дії чи бездіяльність прокурора, прийняті або вчинені у відповідному досудовому провадженні, крім випадків, передбачених КПК України [2].

Проаналізувавши відповідні положення, можна констатувати той факт, що законодавець розширив право слідчого на оскарження рішень прокурора, разом із тим встановивши не досить ефективні процедури такого оскарження. Першим свідченням цього є приписи ч. 3 ст. 312 КПК України, де зазначено, що оскарження слідчим рішень, дії чи бездіяльності прокурора не зупиняє їх виконання. Натомість відповідні положення КПК України зобов'язують слідчого виконати доручення прокурора, навіть якщо їх виконання може зашкодити досягненню завдань кримінального провадження. Наприклад, можна змоделувати ситуацію, коли прокурор надає доручення слідчому в п'ятиденний термін здійснити ознайомлення потерпілого, підозрюваного чи захисника з матеріалами кримінального провадження до завершення досудового розслідування, що є надзвичайно небезпечно, виходячи з тактичної сторони здійснення досудового слідства, оскільки призведе до подальшої втрати доказів, спричинить зловживання зі сторони інших учасників кримінального провадження тощо. В такому разі, навіть незважаючи на ініціацію процедури оскарження, слідчий зобов'язаний виконати доручення прокурора, якщо це і призведе до неможливості досягнення завдань кримінального провадження.

Резюмуючи викладене, вважаємо, що в першу чергу слід виключити з кола повноважень прокурора його контрольно-наглядову діяльність з питання погодження клопотань слідчого до слідчого судді щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, проведення інших процесуальних дій, які потребують відповідного дозволу слідчого судді, суду, а також клопотань про продовження строку досудового розслідування. Пояснюється це тим, що в даному випадку питання стосовно законності обмеження прав і свобод людини вирішується не прокурором, тому слідчий, звертаючись із клопотаннями до слідчого судді, аж ніяким чином не порушує і не може їх порушити, що вказує на непотрібність повноваження прокурора. Навпаки, на наш погляд, чинний процесуальний механізм зайвого погодження клопотань тільки ускладнює роботу слідчих, а часом й створює поле для не правових дій, зловживань зі сторони прокурора.

На нашу думку, наділення слідчого самостійністю та незалежністю дасть можливість уникнути вже зазначених негативних тенденцій, що мають місце між прокурором та керівником органу досудового розслідування у випадку ініціації процедури оскарження рішень прокурора. В даному випадку слідчий суддя являється третім незацікавленим і не підконтрольним суб'єктом прийняття рішення щодо задоволення чи не задоволення клопотання слідчого. Поряд із тим необхідно закріпити положення, відповідно до якого оскарження рішення прокурора передбачає призупинення його виконання до вирішення даного питання слідчим суддею.

ЛІТЕРАТУРА

1. Татаров О.Ю. Теоретико-правові і організаційні засади досудового провадження в кримінальному судочинстві: дис. ... док-ра юрид. наук. Київ, 2013. 548 с.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-17. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/paran5253#n5253> (дата звернення: 10.09.2018).
3. Новий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад: І.О. Радченко, О.М. Орлова. Київ: ПП Голяка В.М., 2010. 768 с.

4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
5. Охріменко С.С. Гарантії правового захисту процесуальної самостійності та незалежності слідчого: автореф дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 19 с.
6. Канфуї І.В. Процесуальна самостійність та незалежність слідчого як характеристика його місця і ролі на стадії досудового розслідування. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2014. Випуск 2. Том 4. С. 93–96.
7. Зайцев О. Поняття та сутність процесуальної самостійності та незалежності слідчого в кримінальному процесі України. Национальный юридический журнал: теория и практика. 2017. Decembrie. С. 132–135.
8. Кучерява Ю.О., Левендаренко О.О. Процесуальна самостійність слідчого. URL: <http://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/download/1209/1236>
9. Ляш А.О., Баулін О.В. Процесуальна самостійність і незалежність слідчого за новим КПК України. Часопис Академії адвокатури України. 2013. № 18. С. 1–6.
10. Зайцев О.В. Щодо процесуальної самостійності та незалежності слідчого в його процесуальних діях за кримінальним процесуальним законодавством України. Актуальні питання протидії злочинності в сучасних умовах: матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (Дніпро, 15 березня 2018 р.). МВС України, Дніпроп. нац. ун-т внутр. справ. Дніпро: Дніпроп. нац. ун-т внутр. справ. С. 414–416.
11. Басиста І. В., Щур Б. В. Процесуальна самостійність слідчого в світлі вимог чинного КПК: проблеми та перспективи. Науково-інформаційний вісник. 2015. № 11. С. 141–147.
12. Зайцев О.В. Процесуальна незалежність та самостійність слідчого під час досудового розслідування: зміни у кримінальному процесуальному законодавстві України. Прикарпатський юридичний вісник. 2018. Вип. 1 (22). С. 202–204.
13. Ріяко Є.О. Процесуальна самостійність слідчого: деякі аспекти. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/1350/2/%D0%A0%D0%B8%D1%8F%D0%BA%D0%BE%20441-444.pdf>
14. Аваков доручив комісіям з кадрів доукомплектувати 20% особового складу поліції / Інформаційне агентство «Уніан». URL: <https://www.unian.ua/politics/1795232-avakov-doruchiv-komisiyam-po-kadram-v-chetki-termini-doukomplektuvati-20-osobovogo-skladu-politsiji.html>

УДК 343.9

ПОДАТКОВИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ЗАСІБ ВИЯВЛЕННЯ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ)

TAX CONTROL AS MEANS OF DETECTION OF EVASION OF TAXES, DUTIES (MANDATORY PAYMENTS)

**Марущак О.А., к.ю.н.,
доцент кафедри теорії та історії держави і права,
конституційного права**

Чернігівський національний технологічний університет

У статті окреслюються явні та неявні ознаки податкових кримінальних правопорушень, які потребують встановлення. Визначено що основним та найефективнішим способом виявлення є податковий контроль, основною формою якого є проведення податкових перевірок. Досліджено нормативно-правову регламентацію податкової перевірки, а саме її поняття, види, підстави призначення та особливості проведення.

Ключові слова: податок, кримінальне правопорушення, податковий контроль, податкова перевірка, розслідування, ухилення від сплати податків.

В статье определяются явные и неявные признаки налоговых уголовных правонарушений, которые требуют установления. Определено, что основным и наиболее эффективным способом выявления является налоговый контроль, основной формой которого является проведение налоговых проверок. Исследована нормативно-правовая регламентация налоговой проверки, а именно ее понятие, виды, основания назначения и особенности проведения.

Ключевые слова: налог, уголовное правонарушение, налоговый контроль, налоговая проверка, расследование, уклонение от уплаты налогов.

Payment of taxes, fees (obligatory payments) is a constitutional obligation of individuals and legal entities, one of the most important conditions for the stable and consistent development of modern Ukrainian society, its economic and social basis. Evasion of taxes, fees (obligatory payments) (article 212 of the Criminal code of Ukraine) is a special criminal offense, the mechanism of which significantly affects the tax system introduced in the manner prescribed by law. Shortcomings in the legal regulation of taxation and the activities of regulatory and law enforcement agencies contribute to the spread of such negative phenomena as the creation of shadow schemes of concealment of income, and consequently, tax evasion and other mandatory payments.

Detection and investigation of criminal offenses is an important area of law enforcement. It is a process unfolding in time and space, in which numerous factual circumstances are established, investigated, evaluated, and targeted search, verification, control and legal actions are carried out.

Detection of tax evasion, fees (obligatory payments) is an important stage of the entire investigation. According to the current legislation the detection and direct investigation of criminal proceedings are inextricably linked, and given the specifics of such a criminal offense as tax evasion, fees (mandatory payments), we can say that the identification of this criminal offense is not only a reason for the start of the pre-trial investigation, but is also its first stage, because when it is detected, important evidence can be obtained. The main means of identifying evasion of taxes, fees (obligatory payments) is the implementation of tax control, namely the inspections provided by the Tax code of Ukraine. In the case of violations of the results of these inspections, an act is drawn up, which may be the reason for the start of the pre-trial investigation.

Key words: tax, criminal offenses, tax control, tax inspection, investigation, tax evasion.

Сплата податків, зборів (обов'язкових платежів) є конституційним обов'язком фізичних та юридичних осіб, однією із найважливіших умов стабільного та послідовного розвитку сучасного українського суспільства, його еко-

номічної і соціальної основи. Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) (ст. 212 КК України) є особливим кримінальним правопорушенням, на механізм виникнення якого суттєво впливає введена у встановлено-